
II Lisa 1. Projekti *Interkultuuriline sensitiivsus kui kaasaegses multikultuurilises keskkonnas toimetulekut mõjutav tegur* avalikkusele suunatud projekti tulemuste annotatsioon (eesti ja inglise keeles)

Projekti *Interkultuuriline sensitiivsus kui kaasaegses multikultuurilises keskkonnas toimetulekut mõjutav tegur* keskendub Eesti kui väikerahva kultuuritundlikkuse mõõtmisele ja arendamisele.

Tänapäevane üleilmastumine tähendab paljude noorte jaoks õppimist ja töötamist kodust kaugel, teises riigis, rahvusvahelistes firmades või etniliselt mitmekesistes gruppides.

Rahvusvahelistumine on üks Eesti kõrghariduse tähtsamaid eesmärke. Selle eesmärgi saavutamine eeldab ka õppurite ettevalmistust edukaks kohanemiseks teistsuguses kultuurikeskkonnas. Võõras kultuuris toimetulek, edu õpingutes või töös, ei sünni iseenesest. Sageli on see alguses emotsionaalselt väga raske.

Teises kultuuris kohanemisprotsessi segab omakultuurikesksus ehk etnotsentrism: oma kultuur tundub inimestele normaalne, loomulik, iseenesestmõistetav. Esmakordne võõrasse kultuuri sattumine, olgu see õppimise või töö eesmärgi, võib tuua kaasa kultuurišoki.

Inimesed tavaliselt ei teadvusta oma kultuuri eripärasid muidu, kui teise kultuuri sattudes.

Selle kohta toob hea võrdluse George Simons: kultuur on nagu klaasist vahesein, mida ei märgata enne kui end selle vastu valusasti ära lüüakse. Kultuurišokk tähendab, et senised tõlgendussüsteemid ei tööta enam, aga uusi pole veel kujunenud. Kui seejuures peetakse paremaks hoiduda läbikäimisest võõra kultuuri esindajatega, on tulemuseks kohanematus.

Interkultuurilise sensitiivsuse arendamine aitab ületada etnotsentrismi selle läbi, et nihutab subjekti vaatenurka. Inimene suudab märgata, mille poolest hoiakud, väärtused, normid, tavad jms erinevad kultuuriti ja mida need erinevused kaasa toovad. See tähendab teise kui erineva mõistmist ja selle taipamist, et vaatenurki võib olla palju ja väärtushinnangud ei ole universaalsed. Kultuuritundlikkus ja kultuuridevaheliste erinevuste mõistmine on hädavajalik eeldus edukaks toimetulekuks paljurahvuslistes kollektiivides ja kodumaast kaugel. Maailma demokraatlikud riigid pühendavad noorte sellealaste teadmiste ja oskuste õpetamisele tunduvalt rohkem aega ja ressursi kui post-sotsialistlikud riigid, sh Eesti.

Käesoleva projekti eesmärgiks oli Eesti jaoks mõõdiku loomine, mida oleks võimalik kasutada interkultuurilise sensitiivsuse hindamiseks ja arendamiseks. Projekt viidi ellu Kaitseväge Ühendatud Õppeasutustes (KVÜÕA), mis on Eesti ainus sõjaväelist kõrgharidust pakkuv rakenduskõrgkool. Seepärast on uuring keskendunud eelkõige kaitseväelaste kultuuritundlikkuse arendamise probleemidele.

Kuigi meie kultuurikontaktid teiste demokraatlike riikidega on olnud 50 aasta jooksul piiratud, on pärast Eesti ühinemist Euroopa Liidu ja NATO-ga Eesti kaitseväelased kõrvuti teiste, pika demokraatia- traditsioonidega riikide võitlejatega osalenud rahvusvahelistes rahutagamis- ja rahuvalvemissioonides (ISAF, ESTCOY). Kõik need missioonipiirkonnad paiknevad geograafiliselt ja kultuuriliselt kaugel Eestist. Väikeriigid (sh Eesti) panustavad rahvusvahelistesse missioonidesse proportsionaalselt oma rahvaarvule kümnetes kordades väiksemate üksustega kui suurriigid. Seepärast täidavad need üksused oma ülesandeid

suuremate riikide kontingentide koosseisus, kus nad peavad kohanema selle kontingendi keele ja kultuuriga sh sõjaväelise väljaõppe eripäradega. Kultuurierinevuste mittemõistmine ja suutmatkus nendega arvestada tõstab töötamisel võõral maal paljurahvuselistes üksustes stressi ja ebakindlust, võib osutada isegi eluohtlikuks. Paljud Euroopa riigid (eriti Saksamaa ja Holland), on viimasel aastakümnel otsustavalt panustanud oma erineva etnilise taustaga üksuste liikmete sallivuse tõstmise kaitseväelaste kultuuritundlikkuse arendamise läbi. Eesti kaitseväelaste ettevalmistus peaks teiste riikidega selles osas sammu pidama.

Käesoleva projekti tulemusena on välja töötatud eestikeelne interkultuurilise sensitiivsuse test. Testi esialgne versioon sisaldas 52 väidet, millest analüüsi tulemusena jäeti alles 24, mis mõõtsid viit erinevat kultuuritundlikkuse dimensiooni: 1) kultuurilist identiteeti, 2) omakultuurikesksust, 3) inimestevaheliste kultuuriliste erinevuste tunnustamist, 4) kultuuriliste erinevuste eitamist ja 5) interkultuurilist kompetentsust.

Eesti vastajate tulemusi on kõrvutatud USA kui multikultuurilise riigi tsiviilkõrgkooli õppurite tulemustega.

Kokku täitis küsimustikku 680 vastajat (sh Tartu Ülikooli õppurid, välismissioonidel osalemise kogemusega KVÜÕA magistrandid, USA õppurid).

Testi tulemuste analüüsimisel ilmnisid statistiliselt olulised erinevused Eesti ja USA valimite vahel. Eesti vastajad olid rohkem kui USA vastajad valmis hoiduma kultuurikontaktidest endast erinevate inimestega (omakultuurikesksus) ja pidasid oluliseks oma kultuuriliste juurte tundmist ning eeldasid seda ka oma lastelt (kultuuriline identiteet).

Inimeste kultuuritundlikkus on seotud sotsiaalse domineerimise hoiakutega. Sotsiaalse domineerimise (SDO) skaala on välja töötatud selleks, et mõõta, kuivõrd inimesed peavad oluliseks hierarhilisi suhteid sotsiaalsete gruppide vahel (Sidanius, Pratto, 1999). Käesoleva projekti jaoks on kohandatud eesti keelele üks enimkasutatud sotsiaalse domineerimise skaala (SDO₆).

Psühholoog G. Allport on juba üle poole sajandi tagasi pakkunud välja hüpoteesi inimeste tiheda läbikäimise mõjust nende kultuurilisele ühtlustumisele. Seda hüpoteesi on kontrollitud paljudes uuringutes ja tulemused on vastuolulised. Käesolevas projektis on samuti püstitatud hüpotees, mille kohaselt välismissioonidel osalenud kaitseväelased on tänu oma kogemustele vähem omakultuurikesksed ja hoiakutes vähem domineerivad kui tsiviilõppurid.

Kultuurierinevuste testi ja sotsiaalse domineerimise testi tulemused näitasid, et püstitatud hüpotees ei leidnud kinnitust: uuringus osalenud kaitseväelased olid statistiliselt olulisel määral omakultuurikesksemad (võimalusel eelistasid hoiduda kontaktidest võõraste kultuuride esindajatega) ja domineerivamad kui tsiviilkõrgkoolide õppurid, st nõustusid teistest enam, et kõiki inimgruppe ühiskonnas ei peaks kohtlema võrdselt, et kõik pole võrdselt väärtuslikud.

Varasemad uuringud on näidanud, et sotsiaalses domineerimises on, hoolimata respondentide vanusest ja etnilisest kuuluvusest, soolised erinevused - mehed on suurema domineerimise tendentsiga kui naised. Meie andmed kinnitasid üldjoontes seda tulemust, kuid näitasid samas olulisi riikidevahelisi erinevusi. USA vastajate sotsiaalse domineerimise skoor oli madalam kui Eesti vastajatel. See tulemus on tõlgendatav kui G. Allporti poolt pakutud teooria kinnitus – USAs kui paljukultuurilises riigis on kodanikud sallivamad. Samas ei olnud antud projekti raames võimalik võrrelda USA ja Eesti kaitseväelaste sotsiaalse domineerimise hoiakuid, sest vastavad võrdlusandmed puuduvad.

Kaitseväelased, kelle kontaktid teiste kultuuridega on aset leidnud vaenulikus keskkonnas ja relvade toel, ei pruugi sellise kogemuse mõjul muutuda sallivamaks, vaid vastupidi –hoopis sotsiaalselt domineerivamaks ning omakultuurikeskemaks.

Sellisele järeldusele pakub tuge terroriohjamise teooria (Terror Management Theory), TMT, mille autorid väidavad paljude uuringute tulemusena, et mõte omaenese surmast ja surmaoht on olulise tähtsusega inimese eneseaustuse ja tema kultuurilise maailmavaate jaoks. Inimene teeb kõik selleks, et surmaohtu korral säilitada oma kultuuriline maailmapilt ja sellest tulenev eneseaustus.

Selline järeldus vajab kontrollimist edasistes militaarpsühholoogilistes uuringutes. Seni on TMT alased uuringud piirdunud mõtteliste eksperimentidega ja ohutute situatsioonidega.

Projektis läbiviidud uuringute tulemusi on tutvustatud ettekannetega rahvusvahelistel konverentsidel (International Military Testing Association Conference) Lucerne'is 2010 aastal ja (International Applied Military Psychology Symposium) Viinis 2011 aastal.

Kultuuritundlikkuse süstemaatiliseks kujundamiseks kaitseväelastel on käesoleva projekti tulemusena koostatud *Kultuuridevahelise kommunikatsiooni* ainekava (3EAP mahus). Aine õpetamise eesmärgiks on õppurite (magistrantide) interkultuurilise kompetentsuse kasv. Selle aine õpetamise meetodid on nii õpetaja- kui õppurikesksed : loengud, seminarid, õppetendid, videoklippide analüüs, kultuuriassimilaatorite koostamine, rollimängud, grupidiskussioonid. Kokkuvõtlikud tulemused. Projekti käigus on valminud :

- 1) eestikeelne *interkultuurilise sensitiivsuse test*;
- 2) eesti keelele kohandatud *sotsiaalse domineerimise test*
- 3) *kultuuridevahelise kommunikatsiooni* ainekava (3EAP mahus) Sõjaväelise juhtimise magistriõppe õppekava osana
- 4) KVÜÕA oma elektrooniline uuringute keskkond, mida on kasutatud KVÜÕA õppurite ja sisseastujate anketeerimiseks ja testimiseks.

KVÜÕA-s jätkub 2012 aastal koostöö Saksa ja Austria kolleegidega interkultuurilise tundlikkuse ja interkultuurilise kompetentsuse uurimise ja õpetamise osas. Edaspidi on vaja uuringusse kaasata Eesti tsiviilülikoolide (TÜ jne) välismaal õppinud või töötanud üliõpilasi. Eesti kõrghariduse rahvusvahelise mõõtme suurendamiseks tuleks üliõpilasi ja gümnaasiumi lõpuklassi õpilasi ette valmistada nendeks väljakutseteks, mida pakuvad õpingud välisülikoolides ja töötamine välisriikides. Sellel eesmärgil saab koolituses kasutada käesoleva projekti raames väljatöötatud kultuuridevahelise kommunikatsiooni ainekava.

Research project *Intercultural Sensitivity as a Facilitator of Effective Adjustment in Multicultural Environment* (January 2009 to December 2011)

Current globalization process is to a great extent related to student exchange, studying or working abroad in multicultural teams and organizations. Internationalization is one of the key tasks of the Estonian higher education system. The achievement of this goal involves the preparation of students for effective adjustment in cultural environments different from their own. Otherwise the adjustment to an alien culture takes time and could be relatively painful for the subject.

The adjustment or acculturation process is difficult due to the ethnocentric position of people. This means that every person takes his/her own culture as a normal, natural and doubtless one. Often the state of frustration called culture shock follows the first stay in an alien culture

(except for short touristic trip) . People usually do not recognize their own cultural background unless they encounter a different one. Georg Simons compares another culture with the transparent glass wall separating us from it. Individuals and organizations come into conflict with the other culture in a painful way. Culture shock means that the person's usual systems of interpretation do not work any more but the new ones have not evolved yet. If people avoid contacts with the representatives of the alien culture, the result will be maladjustment.

Intercultural sensitivity helps to shift the ethnocentric viewpoint of the individual into a multicultural one. That means the ability to see the values, norms and customs as just different but not ineffective, silly or immoral. This means the understanding of plurality of possible viewpoints and the equality of different worldviews and values. The development of intercultural sensitivity and the recognition of intercultural differences are inevitable prerequisites for successful performance abroad and /or in a multinational organization .Intercultural training is included in the curricula of higher educational institutions of many old democratic countries. However, post-socialist countries like Estonia pay too little attention to intercultural training of students.

This research project is focused on the development of intercultural sensitivity of Estonian students and military units. After joining NATO, the Estonian defence policy is related to the dialogue and cooperation with the states joined in NATO partnership programs to ensure Euro-Atlantic security. Like other small post-socialist countries, Estonia had restricted cultural contacts with western countries for 50 years. Over the past decades, Estonian military units have taken part in foreign missions (ISAF, ESTCOY) side by side with the international personnel with intercultural experience of living in multicultural environment for a long time. The Estonian military personnel needs intercultural training to facilitate working in multinational troops, as well as for adjustment in a culturally diverse environment. Before introducing the intercultural training in the curriculum of the Estonian National Defence College (ENDC), we started to design the tool to measure the intercultural sensitivity of Estonians. For that we compared it with the people living in multicultural societies with deeply rooted democratic values (USA).

The preliminary scale of intercultural differences consisted of 52 items and was filled by 580 respondents (Tartu University students, USA Beloit College students, ENDC postgraduate students (junior officers) with some previous experience working abroad). As a result, five latent dimensions (factors) of intercultural sensitivity were revealed: cultural identity (CI), ethnocentric position (E), recognition of intercultural differences (RID), denial of cultural differences (DID), intercultural competence (IC)

The following hypothesis was established: military personnel having real intercultural working experience in NATO troops is more culturally sensitive and less socially dominant than civil respondents . This hypothesis is supported by the theory of close contacts (Allport, 1954).

Intercultural sensitivity is related to the social dominance orientation of people. Social dominance orientation (SDO) is a very general term expressing the value that people place on nonegalitarian and hierarchically structured relationships among social groups (Sidanius & Pratto, 1999).

We adapted the social domination orientation scale (SDO₆) into Estonian and compared the social dominance orientation of military and non-military personnel.

There were statistically significant differences in the intercultural attitudes between the Estonian and USA samples. Estonian respondents revealed more the avoidance from the contacts with cultures different from their own and did identify themselves more with their cultural background compared to the respondents of the USA.

In fact military personnel show higher SDO scores than civilians do. Our hypothesis about the role of close contacts in the promotion of cultural sensitivity and social tolerance did not receive confirmation.

The experience of working in violent environment does not make people more sensitive and tolerant to cultural diversity. This conclusion is supported by the terror management theory – the danger to life and thoughts of one's own death are related to the person's desire to maintain his/her worldview and self-esteem. Our results need further confirmation in future investigations designed to compare different military samples.

The differences between the USA and Estonian respondents' estimations tell us about less tolerant attitudes towards minorities and outgroups in Estonia compared to the USA.

The results of this investigation were introduced at the International Military Testing Association conference in Lucerne in 2010 and at the International Applied Military Psychology Symposium (IAMPS) in Vienna in 2011.

Future prospects. In order to promote the global dimension of Estonian higher education, it is necessary to present to our students the intercultural challenges of studying and working abroad.

The results of the current investigation will be integrated in the curriculum of the ENDC in the form of intercultural communication programme for postgraduate students. The aim of the programme is to enhance the intercultural competence of master students. The cooperation with German and US colleagues in this field will continue within future research projects.